

BIRTOKPOLITIKÁNK ÚTJAI ÉS A FÖLDBIRTOKREFORM.

Az első nagyarányú birtokreform hazánkban a magyar királyság megalakulásának idejébe esik és Szent István nevéhez fűződik, aki a törzsi tagozódású társadalom új elemekre való bontásának és a centrális hatalom megerősítésének céljából a törzsi szállásokat feloszlatta és a törzsi ingatlan rendszerét a nemzetségek és családok birtokrendszerével pótolta. E rendszer hosszas történeti fejlődés során alakult át a közjogi alapon nyugvó társadalmi renddé, amelyet mint újabb birtokreform az ősiség intézménye szilárdított meg és biztosított közel félezredéves időtartamra. Harmadik nagyarányú birtokreform az 1848-iki volt, mely az ősiség és úrbériség eltörlésével a jobbágyokat birtokosokká téve, birtokrendszerünket gyökeresen megváltoztattam. Kisebbségi és partialis jellegű ingatlanreform volt az I. Lipót szomorú emlékére „neoacquistica commissioja“.

Az úrbériségi jogviszony megszűnésével úgy a nemesek, mint a jobbágyok teljes jogú tulajdonosokká váltak az általuk megművelt birtokoknak, de az ősiség eltörlése után is megmaradtak korlátozott forgalmú birtokintézmények gyanánt az egyházi javadalmak, kincstárak, hitbizományok, alapítványok, községek és közbirtokosságok tulajdonában levő birtokok, amelyek az ország területének több mint 30%-át tették ki. A szabad birtokforgalom egyéb körülmények közrehatása miatt a középbirtokos osztály elszegényedését és deposedálását eredményezte, de nem volt képes arra, hogy az egyre sűrűsödő földműves lakosság földigényét kielégítse és őket földhöz juttassa, sőt a helyes birtokmegosztásra irányuló állami beavatkozás hiányában a mezőgazdasági lakosság számának megkétszereződése nem a kisbirtok területének, csupán a kisbirtokosok számának megkétszereződését jelentette olyformán, hogy az úrbériség eltörlése után uralkodóvá maradt féltelen birtok országos átlagban negyedteleké csökkent le, s mivel ezidőtájt már a városi ipar munkásfelvevőképessége is csökkent, a kivándorlás

mellett az egyke is felütötte a fejét egyes vidékeken. Ennek folytán a kilencvenes években a birtokpolitika már a törvényhozást is foglalkoztatni kezdte és megindult a szűkre szabott állami beavatkozás, A magyar állam kezdetben saját birtokán akarta letelepíteni a földnélküli lakosságot s ily módon, — főleg az ország déli vidékén — 64 telepés községben 133,500 kat. holdat parcellázott széjjel. Az 1894: V. t.-c. országos telepítési alapot létesített, amelynek pénzéből a földművelésügyi minisztérium — Erdélyben és a délvidéken, — újabb 40,000 hold területen alapított telepés községeket. Ezek a telepítések úgy méretben, mint sikerben messze elmaradtak a poroszországi belső telepítés eredményeitől, de legalább jóakarátú kísérletek voltak egy nagyobbarányú akció kezdeményezésében. Lényeges javulást jelentett volna a Darányi Ignác 1909 évi törvényjavaslata, mely a telepítési akció céljaira 10 évén át évi 10,000.000 aranykoronát irányzott elő és előbérleti jogot kívánt biztosítani a kisemberek, földbérlo szövetkezetének. Ebből a javaslatból azonban törvény nem lett és a politikai viszonyok változása, majd később a háború folytán a telepítési akció teljesen meg is szűnt.

Egyébként a birtokpolitika a háborút megelőző évtizedben gazdasági és szociális kérdésből politikai célkitűzéssé is elépelt; a radikális irány felkarolta, mert alkalmasnak látta arra, hogy ezen keresztül veszélyeztesse a konzervatív birtokos osztály hatalmi pozícióját, és sajnos, a nagybirtokos osztály összeségében a kérdés szociális jelentőségét nem tudta vagy nem akarta átlátni s még a jóindulatú reformtervek elől is mereven elzárkózott. Pedig akkor még nem sokat kellett volna tenni, hiszen a kisgazdatársadalom józan vezetőinek belátó politikáját mi sem igazolja jobban, mint hogy az 1909-ben megalakult kisgazdapárt hivatalos programjában erre vonatkozólag megelégedett két kívánsággal: a hitbizományok megkötöttségének eltörlésével és azzal, hogy haszonbérbeadás esetén a helybeli lakosságnak azonos feltételek mellett elsőség biztosíttassák.

A háború alatt a katonai körök növelték a legénység körében a földhözjutás reménységét s mikor a háború alatt a pénzvagyonban beállott konjunkturális eltolódás következtében az a veszély fenyegetett, hogy a hadbavonultak családjaitól az új gazdagok harácsolják össze a földeket s az eladó nagyobb birtokok is nem az egészségesebb birtokmegoszlás, hanem a hadigazdagok

vagyonkonzerváló céljait fogják szolgálni “s emiatt az elkeseredés belső kirobbanáshoz vezethet. Tisza István is elismerte a földbirtokreform szükségét, Prohászka Ottokár pedig a főrendiházban, terjesztett elő javaslatot, hogy az eladásra kerülő nagybirtokokra az altruista szövetkezetek és az állam elővásárlási joga biztosíttassák s intézményesen történjék gondoskodás arról, hogy minden nagybirtok 10,000 holdon felüli részét a hadviselt földművesek vehessék haszonbérletbe. A kormány is szükségét érezte a közbelépésnek s először csak a veszélyeztetett vidéken, majd később az egész ország területén hatósági ellenőrzés alá helyezte az ingatlanok forgalmát s a hadviseltek érdekében az állam elővásárlási jogát megállapította. A földbirtokreform tehát már a háború alatt a feltétlenül megvalósítandó problémák sorába lépett s a Károlyi-korszak gazdasági szempontokat mellőző radikális földreform, terve és a bolsevizmus fantasztikus termelő szövetkezetei után az összeülő nemzetgyűlésnek is e probléma megoldása tartozott első feladatai közé.

A földbirtokreform törvénynek megvolt a maga elméleti koncepciója úgy politikai mint szociális vonatkozásban, azonban mire a törvény végleges alakot öltött, e koncepciónak csak halvány kontúrjai maradtak meg. Egyfelől a társadalom ösztönös védekezése nyilvánult meg a földbirtokreform követelésében azon belső tényezőkkel szemben, amelyeket a köztudat a társadalom felborulásáért felelőssé tett, másfelől a dekomponálódott magyar társadalom egyensúlyát a földműveléssel foglalkozó osztály erősítésében és számbeli növelésében vélték megtalálni s a kibontakozás sziklájául a kisbirtokos osztály választatott ki, amely a forradalom után társadalmi és tömegsúlyának erős tudatára látszott ébredni, A megoldás formáját megnehezítette azonban az a körülmény, hogy egyelőre a pénzügyi rész lebonyolítására nem volt kilátás, másfelől ép ebben ebben az időben az országos tökehiány mellett átmenetileg a mezőgazdaságnak kedvező konjunktúrája volt s végül, hogy az igényjogosultak kategóriáját politikai okokból meglehetősen ki kellett terjeszteni, ugyanakkor pedig az igénybe veendő területek kijelölésénél a birtokpolitikai szempontok mellett politikai szempontok nyomultak előtérbe, ami a tisztánlátást annál inkább megnehezítette, mert az ország megcsonkítása s az előző idők zűrzavarai miatt megfelelő statisztikai anyag sem állott rendelkezésre, így azután a földbirtokreformtörvény, ahelyett, hogy elsősorban

a munkakedvükről és képességükről tanúbizonyságot tett szorgalmas, gazdasági képességük, tőkeerejük és múltjuk révén arra érdemes, jószágok szerzésére és megtartására képes rétegeket az; önálló gazdálkodáshoz elegendő birtokhoz juttatta volna, ezeket pedig tekintet nélkül az így előálló igény nagyságára feltétlenül kielégítette volna, inkább az igénylők körét szélesbítette, a juttatható terület nagyságát csökkentette s a megváltás terjedelme elé emelt korlátokat, úgyhogy a sok kompromisszum és félmegoldás következtében kisbirtokos osztály helyett inkább gazdasági függetlenségét nélkülöző törpebirtokos osztályt teremtett, gyakran tőkehiányuk miatt gazdálkodásra alig képes elemekből, míg másfelől tőkeerős rétegek igényét csak alig honorálta s a latifundiális kinövések társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt hátrányos rendszerét úgyszólván változatlanul hagyta. Így azután a földbirtokreform azokat a reményéseket, amelyeket egy erőteljes kisbirtokos osztály kialakulásával kapcsolatban hozzáfűztek, csak igen kis mértékben váltotta be s bár a birtokmegoszlás terén a régivel szemben előnyösebb helyzetet teremtett, de a birtokpolitikai és szociálpolitikai szempontból kívánatos változtatásokat csak egy részükben valósította meg.

Amikor a földbirtokreform eredményét a birtokmegoszlás terén eszközölt változás szempontjából akarjuk megvizsgálni, figyelembe kell vennünk, hogy az ország megcsonkítása folytán Csonka-magyarország birtokmegoszlása Nagymagyarországhoz képest kedvezőtlenebbé vált. Nagymagyarország 49.05 millió hold területéből csak 16.15 millió hold maradt meg, a hajdani 22.30 millió hold szántó helyett csupán 9.73 millió hold szántóval. A nagy erdőterületek elvesztésével ugyan a szántóföldnek az ország területéhez viszonyítva aránya 45%-ról 60%,-ra emelkedett, de viszont az ország megcsonkítása után a nagy és kisbirtok közötti arány még kedvezőtlenebbé lett, amint ezt az 1913. évi összeállítás mutatja:

	Nagy- magyarország egész területéből	Csonka- magyarország	Nagy- magyarország szántó földjéből	Csonka- magyarország
nagybirtok	54·2%	55·8%	33·9%	44·5%
ebből korlátolt birtok . . .	31·8%	24·4%	9·7%	12·8%
ebből hitbizomány	4·7%	6·8%	3·2%	4·9%
kisbirtok	45·8%	44·2%	66·1%	55·5%

Ha tehát a földbirtokreform által eredményezett változásokat

vizsgáljuk, nem elegendő, hogy az új helyeket csupán Csonkamagyarországnak a földbirtokreform előtti birtokmegosztásához viszonyítsuk, amivel szemben a haladás kétségtelenül lényeges, hanem viszonyítanunk kell Nagymagyarország régi területi megosztásához is, amellyel szemben a haladás jóval csekélyebb, sőt bizonyos vonatkozásban (mint a kisbirtok részesedése a szántóföldből, vagy a hitbizományok területrészesedésének arányszáma) még a földbirtokreform befejezése után is a helyzet kedvezőtlenebb, mint Nagymagyarországon volt, holott nyilvánvaló, hogy már a háborúelőtti birtokmegosztás is erősen rászorult a korrekcióra, s azóta az országmegcsonkítás folytán Csonkamagyarország népsűrűsége is nagyobb lett, mint Nagymagyarorszáé volt.

A földbirtokreform eredményéről részletes és pontos kimutatás nem áll még rendelkezésre, úgyhogy az eredmény teljes feldolgozására nincs meg a lehetőség, de a birtokmegosztás arányáról, legalább is a nagy- és a kisbirtok között,* már körülbelül tiszta képet alkothatunk. Az Országos Földbirtokrendező Bíróság 1928. dec. 31-ig

vagyonsváltás átvételével és megváltás útján igénybe vett.....	927.918 kat. holdat
az állam elővásárlási jogához hozzájárult	
264 esetben	22.295 hold területre
ingatlan eldaraboláshoz hozzájárult	
63 esetben	143.928 hold területre
líázhelyrendezés során kiosztott	9.923 kat. holdat
Összesen	1,104.064 kat. hold.

Ha figyelembe vesszük, hogy az elővásárlási jog gyakorlásánál és az ingatlan darabolásnál az egy-egy-esetre jutó átlagterület alatta marad az 100 kat. holdon, úgy ezen területek átvétele és kiosztása szaporította ugyan a kisbirtokosok számát, de nem változtatta meg a birtokmegosztás arányát, tehát e tekintetben számításba nem vehető. Így a birtokmegosztás szempontjából számbajövő terület gyanánt maradna 937841 hold. Ha ebből a közlege-

* Tekintettel arra, hogy a 100 k. holdon felüli birtok 70%-át az 1000 holdon felüli nagybirtok alkotja s ha az eddigi statisztikai kimutatások is csak két birtokkategóriát különböztettek meg, a 100 holdon aluli kisbirtokot, és 100 holdon felüli közép és nagybirtokot, ezt a megkülönböztetést tartottuk fenn mi is, tehát ahol nagybirtokról beszélünk, ott a 100 holdon felüli közép- és nagybirtokot értjük.

lőkre juttatott 80.844 holdat, a közcélokra, középirtokra és egyházi középirtokon juttatott több mint 50.000 kat. holdat ismét leszámítjuk, kereken mintegy 800,000 kat. holdat vehetünk figyelembe olyan gyanánt, mint amely a birtokmegoszlást a kisbirtok javára megváltoztatta.

Ha ezt a 800.000 holdat teljes egészében szántóföldnek tekintjük, s a mai birtokmegoszlást úgy állapítjuk meg, hogy a kisbirtok 1921. ^vi területét a nagybirtok rovására ezen 800.000 holdat növeljük, akkor Magyarország jelenlegi birtokmegoszlása a régi-helyeket összehasonlítva a következő képet mutatja:

	Nagy- magyarországon		Csonka- magyarországon	
	1913-ban	1913-ban	1929-ben	
az ország egész területéből nagybirtok	54·2%	55·8%	49·2%	
az ország egész területéből kisbirtok	45·8%	44·2%	50·8%	
az ország összes szántóföldjéből nagybirtok	33·9%	44·5%	34·5%	
az ország összes szántóföldjéből kisbirtok	66·1%	55·5%	65·5%	

A helyzet tehát jelenleg az, hogy a földbirtokreform Csonka-magyarország birtokmegváltását lényegesen kedvezőbbé tette, de Nagymagyarországhoz viszonyítva a szántóföldből a kisbirtok részesedése még mindig kevesebb, bár azt már elértük, hogy az ország területének valamivel több mint fele kisbirtokosok tulajdonában van. Arra vonatkozólag adatok hiányában nem tudunk számítást eszközölni, hogy a kötött birtok arányszáma, miképen módosult, de az kétségtelen, hogy az ország szántóterületének ma nagyobb százaléka hitbizomány, mint Nagymagyarországon volt.

A földbirtokreform végrehajtására vonatkozólag meg kell jegeznünk, hogy a megváltott területek nagyságát illetőleg a várokozáson alul maradt. Úgy a statisztikai hivatal, mint a földművelésügyi minisztérium 1925-ben még cca 1700.000 holdra becsülte a kisbirtoknak a földreform utáni növekedését a tényleg elért 800.000 holddal szemben. A tényleg kiosztott területből 182.000 birtoknélküli mezőgazdasági munkás, 112.000 törpe és kisbirtokos és 40.000 kisiparos és ipari munkás részesedett, tehát ha figyelembe vesszük, hogy ezek közül sok csak házhelyet kapott, még akkor is nyilvánvaló, hogy az átlagos juttatás 2—3 hold között mozog személynként, vagyis egy erőteljes kiscgazda osztály megteremtéséről a földbirtokreformmal kapcsolatban szó sem lehet.

A földbirtokosok száma és a tulajdonukban levő földbirtok területe az 1925. évi összeírás alapján vehető csak figyelembe, mert azóta újabb összeírás eredménye nem publikáltatott. 1925 óta a változás 5—7%-nál több nem lehet, tehát az alant közölt adatok legfeljebb ennyi kiigazításra szorulnak. 1925 végén 840.000 kisbirtokosnak volt 8,110.223 holdja, ebből szántó 5,990.000 hold, egy birtokosra jut átlag 9-7 k. hold, ebből 7.2 hold szántó. 9630 középbirtokosnak volt 2,654.603 holdja, ebből szántó 1,381.000 hold, egy középbirtokosra jut átlag 275 hold, ebből 145 hold szántó. 1130 nagybirtokosnak volt 5,383.000 holdja, ebből szántó 2,359.000 hold, egy nagybirtokosra jut átlag 4763 hold, ebből szántó 2088 hold, A birtoknélküli mezőgazdasági munkások száma 1920-ban 694.000 volt, amely a földbirtokreform után 512.000-re tehető.

Ha a birtoktalan mezőgazdasági munkások nagy száma és az egy kisbirtokosra jutó átlagterület mellett figyelembe vesszük azt, hogy ugyancsak 1925-ben 10.000 holdon felüli birtokos 95 volt, akiknek egyenként 28,895 hold földjük volt átlagban 10.843 hold szántóval, ezek közül 20.000 holdon felüli birtokos 44, 50.000 holdon felüli birtokos pedig 13, ekkor nyilvánvaló, hogy a földbirtokreformmal a földbirtokpolitikánk korszerű irányítására és demokratizálására irányuló teendőket befejezettek nem tekinthetjük. Nem szabad a további lépéseknek sem offenzív szelleműeknek lenni a nagybirtokkal szemben, amelynek megvan a maga gazdasági jelentősége és szerepe, viszont a latifundiális rendszer gazdasági és szociális szempontból hátrányos hatását ki kell küszöbölni, ha ennek segítségével egészséges és életképes kisbirtokos osztályt teremthetünk. A birtokmegoszlás helyes arányát nem fix szám, hanem az ország gazdasági és szociális helyzete, ipari fejlettsége és termelési viszonyai határozzák meg. Magyarország közigazdasága háború előtt sem volt eléggé erősen megalapozva arra, hogy az egész népfelületet biztosan foglalkoztatni tudta volna. A háború előtti évtizedben hazánk közigazdasági élete előbb nem tapasztalt kedvező konjunktúra korszakát élte, s mégis az 1913-ban átmenetileg mutatkozó gazdasági depresszió elegendő volt arra, hogy a magyar vidék munkásnépét fokozott kivándorlásra bírja. „A világháború után — amint Laky Dezső megállapítja*) — a ke-

*) Budapest székesfőváros népességének fejlődése 1900-1920-ig. II. rész 478 oldal.

reső népesség számának megcsökkenése, a négy évi rosszabb termelés után szükséges munkaerők, s végül jó részben a mezőgazdasági munka átmenetileg jobb jövedelmezősége azt eredményezte, hogy a mezőgazdasági népesség a mag feleslegét teljes mértékben el tudja helyezni saját termelési ágainak nagy és kis üzemeiben.“ Azonban a mezőgazdaságnak ez a kedvező helyzete csak átmeneti volt s ma már a mezőgazdasági munkanélküliség és az alacsony munkabér ismét súlyos problémává nehezülnek. Arra számítani, hogy a növekvő mezőgazdasági munkásfelesleg ipari üzemben helyezkedik el, nem lehet, hiszen az ipari munkanélküliek száma is elég tekintélyes. Csak egy tervszerű, demokratikus birtokmegosztás nyújt reményt a mezőgazdasági munkások elhelyezésére, azáltal, hogy a több munkást foglalkoztató kisebb birtokkategóriákat növeli s szaporítja a fejlődésképes kisbirtokos osztályt. Ezzel szemben felhozzák, hogy évek óta nagybirtok holdankénti átlagos terméseredménye jelentékenyen felül múlja minden terménynél a kisbirtok termésátlagát, tehát a kisbirtok növekedése az ország terméshozamának csökkenésével járna. Azonban ezzel szemben áll az a tény, — amint Neubauer Ferenc tanulmánya kimutatja*) — hogy a kisbirtok állat és baromfi tenyésztése mennyivel intenzívebb és nagyobbarányú, mint a nagybirtok, tehát a két birtokkategória jövedelmezőségénél az összehasonlítás alapjául egyedül a szemtermés nem szolgálhat. Végül ha tőkeerősség szempontjából vizsgáljuk a birtokkategóriákat, akkor is megállapíthatjuk, hogy néhány elsőrangúan beinstruált nagybirtok mellett a nagybirtok átlaga e tekintetben nem nagyon múlja felül a kisbirtok átlagát és éghajlati viszonyaink sem oly szélsőségesek, hogy a gazdasági eredmény idő járásbeli kockázata miatt a kockázatot jobban elviselni tudó nagyüzemi gazdaság területi csökkentése aggályos volna. Gyakorlati szempontból felmerülhet még az a kérdés, hogy manapság, mikor világszerte agrárkrízis van, s az főleg a mi kisbirtokon termelt főterményünk, a búza értékesítését nehezíti meg, nem rejt-e veszélyt magában a termelés megváltoztatását nehezebben elviselni tudó kisbirtokkategória növelése. Ezt a veszélyt azonban, tekintve, hogy az részben mezőgazdasági oktatás, részben megfelelő hitelnyújtás útján elhárítható, komoly akadálnak nem tekintetjük.

* Közgazdasági szemle 1928. június-júliusi száma. Földbirtok megosztás és többtermelés címmel.

A birtokmegosztás kedvezőbbé tételének további módjára nézve kétségtelen, hogy egy újabb általános földbirtokreform nem jöhet szóba, mert annak mind jogi és gazdasági, mind pénzügyi és lélektani feltételei hiányoznak. Inkább egyre nagyobb szerepet kell juttatni a tervszerű parcellázásnak és telepítésnek, amelyet azonban állami hitelakció támogatásával lehet csak eredményhez vezetőnek tekinteni. Az állami elővásárlási jog fenntartása az 500 holdnál nagyobb birtokon biztosítaná, hogy elparcellázandó birtok álljon rendelkezésre s csak ha a szükségletet ily módon nem lehetne kielégíteni, kerülne a sor arra, hogy a nagybirtok szántóföld területe maximáltassék. Azokon a vidékeken, ahol a nagybirtok területe az országos átlagot lényegesen meghaladja, intézményesen kellene biztosítani a kishaszonbérlet lehetőségét, amely átmenetül szolgálhat esetleg a járadékbirtok intézményéhez. A részletekkel most nem foglalkozunk, csak arra akarjuk felhívni a figyelmet, hogy a földbirtokreform lebonyolítása nem jelentheti azt, hogy birtokpolitikái téren nincs teendők, sőt elengedhetetlenül szükséges és kívánatos, hogy földbirtokpolitikánkat és ennek demokratizálását az állam tervszerűen irányítsa és támogassa.

Tornai Lajos.